

DOMBÓVÁRI CSABA

Rákosligeti Polgári Kör

Budapest XVII. kerülete 1950. január 1-jével alakult meg mint közigazgatási egység: két Árpád-kori eredetű település, Rákoscsaba és Rákoskeresztúr, valamint két, az elmúlt századelő idején kialakult község, Rákoshegy és Rákosliget, egy közigazgatási egységként lett a főváros része. Mindmáig jelen van e széttagoltság a XVII. kerületben, az egyes városrészeket szántóföldek, vasútvonalak illetve a Rákospatak választja el egymástól. A XVII. kerületben élők kötődése, lojalpatriotizmusa is elsősorban szűkebb környezetük, városrészük iránt nyilvánul meg, inkább tekintik magukat ligetieknek, csabaiaknak vagy hegyieknek, semmint XVII. kerületieknek. Ma hivatalosan – a Fővárosi Közgyűlés döntése értelmében – kilenc városrésze van a XVII. kerületnek.

A Rákosligeti Polgári Kör működési területe jogi értelemben két kertvárosi városrésze terjed ki: Rákosligetre és a mellette fekvő, a község növekedése során kialakult, településszerkezeti szempontból hozzá tartozó, mégis önálló elnevezéssel bíró Régi-Akadémiatelepre. Az itt élők nagy többsége ugyanis magát rákosligetinek tartja, az általuk igénybe vett humán-infrastruktúra is – iskola, orvosi rendelő, szociális otthon, művelődési ház, templomok – Rákosligeten található. E tágabb értelemben vett településrészen (Rákosligeten és Régi-Akadémiatelepen) mintegy ötezer ember él, többségében földszintes, önálló, kertes családi házban.

Rákosliget kialakulása – mondhatjuk talán – egy monarchia korabeli sikertörténet. Községünk alapítói a fővárosi lakáshiányon a városon kí-

vül egy új lakótelep felépítésével, új otthonok teremtésével próbáltak enyhíteni. Az 1890-es évek közepén szerencsésen találkozott egymással a Betegsegélyező Pénztár valamint az Ipari és Kereskedelmi Minisztérium ez irányú szándéka. A millennium évében, 1896. december 12-én tartotta alakuló közgyűlését a Munkás Otthon Szövetkezet, amelynek szervezésében alig három év leforgása alatt új község született a hatvani vasútvonal mentén, amelynek neve kezdetben Munkás Otthon volt, s 1902-ben kapta a Rákosliget nevet.

Az új „lakótelep” első lakosai 1899 őszén költözhetek be otthonaikba. Sorsolással döntötték el, hogy a szövetkezet tagjai közül az akkor még betűvel jelölt utcákban ki melyik házat kapja. Mivel az első házakat 1899. szeptember 18-án adták át, ma ezt a dátumot tekintjük városrészünk „születésnapjának”. (A következő évben, 1900-ban az utcákat – amerikai mintára – római számmal jelölték meg: a főút bal oldalán a páratlan, míg a jobb oldalán a páros számmal jelzett utcákat. E számozott utcanevek túléltek a XX. század megannyi rendszerváltását, s mint településtörténeti emléket, a Fővárosi Közgyűlés néhány éve védté nyilvánította őket.)

Mai szemmel is irigylésre méltó az a gyors ütemű fejlődés, amely Rákosligetet az első évtizedekben jellemezte: az első beköltözéseket követő évben, 1900-ban kiépült a vezetékes ivóvízhálózat, 1903 szeptemberében már a jelenlegi, Hősök terei iskolaépületben kezdhette a tanévet 354 gyermek, 1905-ben magán zeneiskola nyílt. A rákosligeti uszoda 1910-ben épült, 1911-től mozi működött a Sport Club XV. utcai épületében, majd nem sokkal később megnyílt a Polgári Mozgó, a későbbi Maros mozi elődje is. Az 1911-ben indult járdaprogram keretében műköszegélyt és kavicsburkolatot kaptak a járdák. 1912-től működik a villanyvilágítás, 1914-ben pedig már több mint egy tucat telefon-előfizető volt a községben. A református imaterem felavatására 1910-ben, a katolikus templom felszentelésére 1915-ben került sor. Az izraelita imaház 1920-ra készült el, míg az evangélikus templom szentelésére valamivel később, 1932-ben került sor.

A főváros különböző részeiből érkezett emberekből aktív közösség szerveződött. Néhány éven belül megalakult a Munkás Otthon Társaság, a helyi Dal- és Zenekör, az Ifjúsági Kör, az Otthon Kaszinó és a Rá-

koskeresztúr Munkás Otthon Polgári Kör, majd később a Rákosligeti Sport Club, a Rákosligeti Úszó Egyesület, a Rákosligeti Atlétikai Club illetve a Rákosligeti Szépészeti és Madárvédő Egyesület. A közelet szerves részét képezték a helyi újságok: a „Munkás Otthon” 1901-ben, a „Rákosliget” c. lap 1905-ben jelent meg először. A környéken korábban nem tapasztalt gyors ütemű fejlődés eredményeképpen Rákosliget 1907-ben nagyközségi státuszt kapott. 1911-ben Polgári Otthon Szövetkezet elnevezéssel új vállalkozás indult, azzal a céllal, hogy folytassa az építkezést a mai Régi-Akadémiatelep irányába.

A Polgári Kör – a száz évvel ezelőtti Polgári Kör – Rákosligeten egyszerre jelentett egy közösséget és egy épületet, amelyben az egyesületi élet folyt. Ez az épület – amely a főváros egyik legrégebbi, eredetileg is közművelődési célok szolgálatára épült, s ma is akként működő épülete – a mai Csekovszky Árpád Művelődési Ház, amely a mai Polgári Körnek alapítása óta otthont ad. (Figyelemre méltó, hogy az egykori telep tervezői tekintettel voltak az oda költözők művelődési igényeire is, ezért a telep tervezésekor a főtér egyik sarkában külön telket tartottak fenn e célra, amelyen később felépült a Polgári Kör bálók, táncmulatások tartására is alkalmas épülete.)

A Rákosligeti Polgári Kör tevékenysége, értékrendje azokra a hagyományokra és értékekre épül, amelyek az elmúlt századelő idején jellemezték az akkor még önálló községet. A kör tevékenysége pedig az elmúlt több mint egy évtized során szorosán összekapcsolódott a városrész kulturális-közművelődési igényeit szolgáló művelődési ház életével.

A Rákosligeti Polgári Kör – eredeti nevén Csaba-Liget Polgári Kör – 1992 őszén alakult, bírósági bejegyzése 1993 januárjában emelkedett jogerőre. Az alakulás előzménye volt a XVII. kerület önkormányzatának egyik első döntése még 1990 őszén: az akkori kerületi művelődési központ tagintézményeként nyilvántartott, de ténylegesen alig működő rákosligeti művelődési klubot önálló intézményként új életre keltik. Az új intézmény vezetője Prém János lett, aki egészen tavalyi nyugdíjba vonulásáig vezette a művelődési házat. Kezdeményezésére alakult meg a művelődési ház egyik klubjaként a Rákosligeti Asztaltársaság, majd néhány hónappal később e társaság tagjaiként úgy döntöttünk, hogy jogi személyiséggel rendelkező egyesületté alakulunk. Mivel az asztal-

társaságnak a ligetiek mellett több, a szomszédos Rákoscscaba-Újtelepen élő tagja is volt, a megalakított egyesületnek a két városrész nevéből adódóan a Csaba-Liget Polgári Kör nevet adtuk. Néhány évvel később Rákoscscaba-Újtelepen új egyesület alakult a helyi ügyek képviselésére, ezért 1995-ben közgyűlésünk úgy határozott, hogy az egyesület működési területe a jövőben csak Rákosligetre terjedjen ki, s ekkor választottuk a Rákosligeti Polgári Kör elnevezést.

Az egyesület elnöke az alapításkor Hoffmann Lászlóné volt, majd az említett szervezeti változások idején rövid ideig Csekovszky Árpád keramikusművész. Elődöm, Parrag Emil festőművész nyolc évig vezette az egyesületet, én három évvel ezelőtt vettem át tőle ezt a feladatot.

Alapszabályunk szerint az egyesület célja, hogy összefogja és közösségi lehetőségeivel támogassa Rákosligeten a helyi közélet demokratikus fejlődését. Ennek érdekében különösen a következő feladatok ellátására vállalkozik: a helyi hagyományok ápolása, a helyi kulturális élet színesítése, a környezet védelme és szépítése, a civil társadalom önszerveződésének segítése valamint a helyi érdekek képviselete. Az egyesület pártoktól független, közvetlen politikai tevékenységet nem folytat.

Egyesületünk tevékenységét az elmúlt időszakban két fő terület jellemezte: művészeti illetve helytörténeti jellegű programok szervezése. A művelődési házzal közösen rendszeresen szervezünk képzőművészeti kiállításokat. Ennek előzményeként említendő az 1962 májusában Rákosligeten megalakult Művészetbarátok Köre, amely azzal a céllal jött létre, hogy kiállításokat, ankétokat rendezzen a hazai képzőművészeti élet alkotásaiból. Sok művész először itt, Rákosligeten mutatkozhatott be nyilvánosan önálló kiállítási anyaggal. A Művészetbarátok Körének tagjaként Parrag Emil, egyesületünk korábbi elnöke, alkotásait szintén az akkori művelődési klub épületében láthatta először a nagyközönség. Ez a szervezet nyolc évig működött, 1970-től a hatóságok nem engedték újabb tárlatok rendezését. Az 1990-es évek közepétől a Polgári Kör vezetőiként Csekovszky Árpád és Parrag Emil közösen kezdtek újra kiállításokat rendezni a művelődési házban – felelevenítve az egykori Művészetbarátok Körének hagyományait. Rákosligeten illetve a XVII. kerületben igen sok képzőművész él és dolgozik, akik szívesen fogadják felkéréseinket egy-egy tárlat megrendezésére.

A Rákosligeti Polgári Kör helytörténeti jellegű tevékenysége igazán a centenárium, a községalapítás századik évfordulója ünneplésének előkészítése során bontakozott ki. Az 1990-es évek közepén úgy döntöttünk, hogy az első beköltözés időpontját tekintjük a község alapítása időpontjának, s így az 1999. évet jelöltük meg mint centenáriumi emlékévet.

Településünk múltja – éppen azért, mert még csak nemrég múlt száz éves – igen jól dokumentált. Ez sokat segít a helytörténeti kutatásban, amelyben egyesületünk a legnagyobb segítséget édesapámtól, dr. Dombóvári Antaltól, a Rákosmenti Helytörténeti Gyűjtemény vezetőjétől kapta illetve kapja ma is. Történelemtanárként magam is fontosnak tartom a helytörténeti munkát, s ennek részeként a Rákosligeti Polgári Kör ismeretterjesztő, hagyományápoló, értékőrző tevékenységét.

Rákosliget egy tervszerűen felépített, mai szóhasználattal élve kertvárosi lakótelepként jött létre. A házak – a vasútvonal menti villasort kivéve – tervrajz alapján, egyformára készültek. Bár az elmúlt száz év alatt a legtöbb házat átépítették, néhány még ma is őrzi eredeti külsőjét. Fontosnak tartottuk, hogy ezeket fényképen megörökítsük.

A millicentenáriumi évben egyesületünk kezdeményezése nyomán felújították a rákosligeti első világháborús emlékművet. Az 1925-ben felavatott emlékműből addigra már csak a gúla és rajta a turul maradt meg, így a rekonstrukciót korabeli fotók alapján kellett megvalósítani, míg az elesett hősök névsorát régebbi feljegyzések alapján lehetett megállapítani. Az emlékmű újraavatására 1996. augusztusában került sor.

Az 1999-ben megrendezett centenáriumi emlékévre készülődve a polgári kör a Ligeti Öregdiákok Körével közösen 1997 szeptemberében a városrész főterén, a Hősök terén emlékkövet állított Rákosliget alapításának emlékére. (Az emlékkövet Szöllösi Nagy András, az „öregdiákok” tiszteletbeli elnöke, egykori földrajztanárom és jómagam – mint a városrész képviselője – lepleztük le.)

Rákosliget főterén – mint a Trianon utáni Magyarország szinte minden településének főterén – régen egy országzászló állt. Az 1970-es évek elején még állt az országzászló csonka talapzata, ám később azt is elbontották, a teret virágágysokkal szabdalták fel, s közepére egy

munkásszobrot állítottak. 1998 tavaszán egyesületünk – ez alkalommal is a Ligeti Öregdiákok Körével közösen – új zászlórudat állított az egykori országzászló helyén, majd idővel az önkormányzat segítségével elkészült a tér új díszburkolata is. A zászlórúd körüli terület így ismét alkalmassá vált ünnepek, közösségi rendezvények tartására. Egyesületünk minden évben két ünnepi megemlékezést rendez a városrész főterén: az egyiket március 15., a másikat október 23. tiszteletére.

Az egykori Sport Club épülete a XV. utcában szintén az 1900-as évek elején épült, bálokat, táncmulatságokat, műkedvelő előadásokat tartottak itt a régi ligetiek. A második világháború után varrodát telepítettek az épületbe, amely egészen az 1990-es évek közepéig működött ott. Miután a varroda megszűnt, az épület üresen állt. A művelődési házzal közösen ezért jelképesen „birtokba vettük” az épületet, azaz a céllal, hogy azt újra a kultúra, a művelődés szolgálatába állíthassuk. Az 1998 májusában és júniusában rendezett előadásokra olyan neves előadókat sikerült megnyernünk, mint a Muzsikás vagy a Kalácska együttes, s az Operaház énekesei közül is többen eljöttek műsort adni. Kezdeményezésünk végül sikerrel járt, az épületet sikerült „menteni” a kultúra számára, ma a Gózon Gyula Kamaraszínház működik benne.

Rákosliget alapításának századik évfordulója alkalmából egyesületünk régi rákosligeti képeslapokat jelentetett meg, reprint kiadásban. A képeken – többek között – a régi országzászló, az egykori Polgári Kör épülete, a Hősök terei iskola 1903-ban épült épülete, az egykori községháza (később Polgári Mozgó) és a Sport Club épülete látható.

Rákosliget alapításának századik évfordulóját 1999-ben ünnepeltük. Az év során a Csekovszky Árpád Művelődési Házzal közösen helytörténeti kiállítást, a Rákosligeten élő, illetve egykor itt élt művészek munkáiból képzőművészeti kiállítást rendeztünk, a hagyományos ligeti majális jelmezes felvonulással egészült ki. A 100. „születésnapot” szeptember 18-án az emlékkőnél ünnepeltük meg, elhelyezve az emlékezés koszorúit. Az önkormányzat képviselő-testülete – egyesületünk kezdeményezése nyomán – az évforduló alkalmából Rákosligeti Centenárium Emlekkérem elnevezéssel kitüntetett címet alapított, amelyet húsz olyan sze-

mélynek adtak át, akik példamutatásukkal, munkásságukkal hozzájárultak Rákosliget szellemi és anyagi gyarapodásához. A kitüntetettek között említhetem a rákosligeti születésű vagy kötődésű művészek sorában Bényi László festőművészt, Márk Tivadar jelmeztervezőt vagy a napokban elhunyt Gregor József operaénekest.

Ugyancsak egyesületünk köreiben fogalmazódott meg az a kezdeményezés, amelynek nyomán az önkormányzat képviselő-testülete városrészi díjakat alapított. E kitüntető címek – köztük a „Rákosligetért” Díj – adományozásával az önkormányzat kifejezi elismerését azon polgárok iránt, akik példamutatásukkal, maradandó alkotásaikkal, munkásságukkal jelentős mértékben hozzájárultak a XVII. kerület egy-egy városrészének szellemi és anyagi gyarapodásához, és kivívták a városrész polgárainak megbecsülését. A „Rákosligetért” Díj átadására minden év szeptember 18. napján, Rákosliget alapításának évfordulóján kerül sor. A díjjal járó emléklakettet egyesületünk tagja, a XVII. kerület díszpolgára, Ács József készítette – rajta a bennünket, rákosligeteieket találóan jellemző idézet Kodály Zoltántól: *„A fa oly magasra nő, amilyen mélyek a gyökerei.”*

Rákosliget – bár kicsiny település, illetve városrész – több neves, elsősorban művész szülőttére lehet büszke. A régi emlékeket felelevenítendő, időről időre meghívunk közülük valakit egy-egy beszélgetésre (Bényi László, Márk Tivadar és mások). Több rendezvényünkön is vendégül láthattuk illetve fellépett Pápai Erika és Gregor József, hogy csak az ismertebbeket említsem. Amikor Csekovszky Árpád keramikumművész, a XVII. kerület első díszpolgára 1997-ben elhunyt, többünk kezdeményezésére az önkormányzat róla nevezte el a rákosligeti művelődési házat.

2004 áprilisában „Az első telepések” címmel szerveztünk találkozót azoknak a rákosligeteiknek – „ősligetieknek”, ahogy mifelénk mondják –, akiknek családja, nagyszülei, dédszülei vagy más rokonai 1899-ben, a település alapításakor vagy az azt követő években, az 1900-as évek elején költöztek Rákosligetre. Célunk az volt, hogy megismerjük és összegyűjtsük ezeknek a családoknak a megőrzött emlékeit és történeteit, s hogy ezekből az emlék-mozzaikokból megrajzoljuk az egykor volt Rákosliget hétköznapijait és ünnepnapjait, az egykori rákosligeti közösség mindennapjait bemutató képet.

A Rákosliget alapításának századik évfordulója alkalmából korábban szervezett centenáriumi rendezvénysorozat folytatásaként 2004 őszén „Hitélet Rákosligeten a kezdetektől napjainkig” című egyháztörténeti kiállítás keretében mutattuk be a település életében meghatározó szerepet betöltő felekezetek múltját.

A múlt század elején megjelent helyi és környékbeli újságok írásából összeállított válogatás, régi fotók és dokumentum másolatok valamint a helyi felekezetek – köztük az egykori ligeti zsidó közösség – múltját feldolgozó tanulmányok részletei mellett a látogatók megtekinthették a katolikusok féltve őrzött hordozható táborigtárát, az akkortájt nyugdíjba vonult Kiss József atya aranymiséjén viselt, a hívektől ajándékba kapott ünnepi miseruháját. A tárlaton látható volt annak az adásvételi szerződésnek egyik eredeti példánya, amellyel a község 1904-ben eladta a református egyháznak azt a telket, amelyen később a templom felépült.

A 2005. évet is két kiállítással zárta egyesületünk: novemberben képzőművészeti, decemberben helytörténeti tárlat fogadta a látogatókat a Csekovszky Árpád Művelődési Házban. A rákosligeti Magyarok Nagyasszonya római katolikus templom felszentelésének kilencvenedik évfordulója tiszteletére rendezett, november 8-án megnyílt kiállításunkon 48 XVII. kerületi képző- és iparművész vallásos tárgyú alkotását mutattuk be. A festmények, rajzok és plasztikák megtekintését követően a közönség átsétált a közeli Hősök terei iskola néhány héttel korábban átadott új épületszárnyának tágas aulájába, ahol a rákosligeti felekezetek képviselőiben Kálmán József káplán atya, Szabó Lajos református és Eszlényi Ákos evangélikus lelkész áldották meg az új iskolaépületet. Az estet a katolikus templomban Bolyosné Pethő Ildikó orgonakoncertje zárta.

A 2005. december 13-án megnyílt kiállításunknak „A hétköznapok világa, a mindennapok kultúrája a régi Rákosligeten” címet adtuk. A helytörténeti kiállításon – amelyet Ádám Ferenc, az Erdős Renée Ház vezetője nyitott meg – az elmúlt századelő világa tárult fel: korabeli bútorok, festmények, fényképek, könyvek, plakátok, régi iratok, használati és dísz tárgyak alkották a tárlat anyagát, amelyeket részben a Rákosmenti Helytörténeti Gyűjtemény, részben helybéli polgárok bocsátottak rendelkezésünkre.

Rákosliget 1907-ben kapott nagyközségi státuszt, ekkor vált közigazgatásban is önálló településsé. A jövő évi kerek évfordulóra szeretnénk, ha megjelenne a község történetét feldolgozó monográfia, amelyet édesapám, dr. Dombóvári Antal az elmúlt 15–20 év levéltári kutatásai valamint a kezdetektől Rákosligeten élő családok emlékei, családtörténetei alapján készül megírni.